

Pilar 3 - 2015

31.12.2015

**Offentliggjøring av finansiell informasjon etter
kapitalkravforskriften**

Sparebanken Telemark

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	3
1.1	SPAREBANKEN TELEMARK	3
1.2	SPAREBANK 1-ALLIANSEN	3
1.3	KAPITALDEKNINGSREGELVERKET	4
1.4	ENDRING I RAMMEBETINGELSER	5
2	OPPSUMMERING KAPITALBEHOV	5
2.1	PILAR 1: MINIMUMSKRAV OG BUFFERKRAV TIL ANSVARLIG KAPITAL	6
2.2	PILAR 2: INTERN RISIKO- OG KAPITALVURDERINGSPROSESS – ICAAP	8
3	RISIKO- OG KAPITALSTYRING	10
3.1	ELEMENTER I RISIKO- OG KAPITALSTYRINGEN	10
4	INFORMASJON OM RISIKOGRUPPENE	14
4.1	KREDITTRISIKO	14
4.2	MARKEDSRISIKO	21
4.3	OPERASJONELL RISIKO	23
4.4	LIKVIDITETSRISIKO	24
4.5	STRATEGISK RISIKO	25
4.6	ANDRE FORHOLD	26
4.7	CRD IV PÅVIRKNING FOR SPAREBANKEN TELEMARK	27

1 INNLEDNING

Pilar 3 - dokumentet er utarbeidet for å gi lesere best mulig informasjon om Sparebanken Telemarks risikoeksponering, soliditet og risikostyring. Informasjonen tilfredsstiller kravene som er satt til offentliggjøring av slik informasjon etter «Kapitalkravsforordningen».

Bankens strategi vektlegger dialog med ulike interessegrupper der åpenhet, forutsigbarhet og gjennomsiktighet settes i fokus. Informasjon om bankens utvikling og resultater skal være korrekt, relevant og tidsriktig og skal sørge for at bankens ulike interessegrupper kan holde seg løpende orientert. Det overordnede målet med informasjonen er å skape tillit hos myndigheter, eiere, kunder og långivere.

Kjernevirksomheten til banken er å skape verdier gjennom å ta bevisst og forsvarlig risiko. Risiko- og kapitalvurderingsprosesser skal sikre at banken har en strukturert og dokumentert prosess for vurdering av risikonivå, og at kapitaldekningen er tilpasset bankens virksomhet og risikoprofil.

1.1 Sparebanken Telemark

Sparebanken Telemark skal være en selvstendig regional sparebank i Telemark med Telemark og telemarkinger som markedsområde. Sparebanken Telemark tilbyr kundene et komplett spekter av finansielle tjenester, noe som løses gjennom samarbeidet i SpareBank 1-alliansen.

Sparebanken Telemark har forretningsadresse i Porsgrunn. Banken har filialer i Porsgrunn, Skien, Bamble, Ulefoss, Lunde, Bø og Notodden.

Finansielle mål

Bankens rene kjernekapitaldekning skal være på minimum 14,5 prosent, og målsatt med 16,0 prosent ved utgangen av 2016. Tilsvarende skal målsatt kapitaldekning være på 18,0 prosent ved utgangen av 2018.

Målsatt utlånsvekst for bedriftsmarkedet er i perioden frem til 2018 satt til 4 prosent. Tilsvarende er målsatt utlånsvekst for personmarkedet 6 prosent. Bankens avkastningsmål er 7,5 prosent egenkapitalavkastning. Bankens kostnader målt i prosent av inntekter er målsatt til 55 prosent.

Datterselskaper

Sparebanken Telemark har 3 datterselskaper; Tufte Eiendom AS (100 prosent), Sparebankgården AS (100 prosent) og Eiendomsmegler 1 Telemark AS (56 prosent). Det er ikke utarbeidet konsernregnskap fordi datterselskapene ikke anses for å ha vesentlig betydning for å bedømme bankens stilling og resultat ref RL § 3-8 (2).

1.2 SpareBank 1-alliansen

Sparebanken Telemark er gjennom eierskapet i SamSpar AS medeier i SpareBank 1 Gruppen AS, som er en alliansen mellom flere uavhengige banker om utvikling og forvaltning av bank- og finansprodukter.

SamSpar AS eies av 11 selvstendige sparebanker som har utviklet et svært godt samarbeid. Bankene nyter godt av arbeidsdeling, kompetanseoverføring og felles prosjekter på stadig flere områder.

Et overordnet mål for SpareBank 1-alliansen er å sikre den enkelte banks selvstendighet og regionale forankring gjennom sterk konkurransevne, lønnsomhet og soliditet.

1.3 Kapitaldekningsregelverket

Gjeldende kapitaldekningsregler, Basel II, ble innført i Norge fra 1. januar 2007.

Basel II reglene baseres på tre pilarer:

Pilar 1: Minimumskrav og bufferkrav til ansvarlig kapital.

Pilar 2: Bankens interne risiko- og kapitalvurderingsprosess og individuell tilsynsmessig oppfølging.

Pilar 3: Offentliggjøring av informasjon.

Pilar 1 omfatter det regulatoriske minimumskravet til kapitaldekning. Det samlede beregningsgrunnlaget er summen av beregningsgrunnlagene for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko. Den enkelte bank gis anledning til å velge ulike metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget.

Sparebanken Telemark benytter følgende metoder for fastsettelse av beregningsgrunnlaget:

Risiko	Metode
Kredittrisiko	Standardmetoden
Markedsrisiko	Standardmetoden
Operasjonell risiko	Basismetoden

Samlet ansvarlig kapital er summen av kjernekapital og tilleggskapital. Beregningsgrunnlag og ansvarlig kapital er beskrevet og spesifisert i dokumentets kapittel 2.1.

Pilar 2 av regelverket omfatter kravene til bankens egen prosess for vurdering av risiko og nødvendig kapital. Sparebanken Telemarks prosess for vurdering av risikoprofil og kapitalbehov er beskrevet i dokumentets kapittel 2.2. I tillegg gir pilar 2 retningslinjer for myndighetenes vurderingsprosess.

Pilar 3 omfatter kravene til offentliggjøring av informasjon. Dette dokumentet oppfyller bankens plikt til offentliggjøring av informasjon etter denne delen av kapitaldekningsregelverket.

Gjeldende regulatorisk kapitalkrav er:

	2015	2016	2017	2018
Minstekrav				
Minstekrav ren kjernekapital	4,50 %	4,50 %	4,50 %	4,50 %
Minstekrav kjernekapital	6,00 %	6,00 %	6,00 %	6,00 %
Minstekrav ansvarlig kapital	8,00 %	8,00 %	8,00 %	8,00 %
Bufferkrav ren kjernekapital				
Bevaringsbuffer	2,50 %	2,50 %	2,50 %	2,50 %
Systemrisikobuffer	3,00 %	3,00 %	3,00 %	3,00 %
Motsyklisk konjunkturbuffer[1]	1,00 %	1,50 %	1,50 %	1,50 %
Sum krav ren kjernekapital	11,00 %	11,50 %	11,50 %	11,50 %
Sum krav ansvarlig kapital	14,50 %	15,00 %	15,00 %	15,00 %

[1] Kan økes til 2,5 prosent

1.4 Endring i rammebetingelser

Regler for endring av kapitalkravet er gitt i forskrift av 14. desember 2006 om kapitalkrav for forretningsbanker, sparebanker, finansieringsforetak, holdingselskaper i finanskonsern, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond mv. (kapitalkravforskriften). Kapitaldekningsregelverket for norske foretak er utformet i tråd med direktiv 2013/36/EU (CRD IV) og forordning 575/2013 (CRR). Finansdepartementet vedtok 22. august 2014 endringer i forskrifter om kapitalkrav mv. Forskriftene gjennomfører i stor grad detaljerte tekniske bestemmelser i EUs nye kapitalkravs regelverk for banker og verdipapirforetak. Forskriften trådte i kraft 30. september 2014.

Finansdepartementet fastsatte 18. desember 2015 ny forskrift om konsolidering mv. i tverrsektorielle grupper og endringer i CRR/CRD IV- forskriften og Solvens II-forskriften. Endringen trådte i kraft 31. januar 2016.

I såkalte samarbeidende grupper skal eierbanker foreta konsolidering av eiendeler i finansforetak som samarbeidet omfatter - uansett størrelsen på eierandelen. Dette innebærer blant annet at bankens eierskap i andre selskaper i finansiell sektor i SpareBank 1-alliansen skal forholdsmessig konsolideres inn i kapitaldekningsoppgaven uavhengig av størrelsen på eierandelen. Konsolidering skal skje fra 1. januar 2017 for eierandeler over 10 prosent og fra 1. januar 2018 for eierandeler under 10 prosent. Sparebanken Telemark har eierandeler under 10 prosent og vil derfor foreta forholdsmessig konsolidering skje fra 1. januar 2018.

2 OPPSUMMERING KAPITALBEHOV

Beregnet kapitalbehov framkommer slik (tall i tusen kroner):

Beregnet kapitalbehov Pilar 1	1.219.704
Beregnet kapitalbehov Pilar 2	186.027
Sum	1.406.516

Krav til ren kjernekapitaldekning i Pilar 1 er på 11 prosent. ICAAP anslår Pilar 2 til å være på 1,7 prosent slik at totalt krav til ren kjernekapitaldekning er om lag på 12,7 prosent. Ved utgangen av 2015 var bankens rene kjernekapitaldekning på 16,8 prosent.

Tilsvarende er krav til kapitaldekning på 16,2 prosent. Ved utgangen av 2015 var bankens kapitaldekning på 16,8 prosent i og med at ansvarlig kapital kun består av ren kjernekapital.

2.1 Pilar 1: Minimumskrav og bufferkrav til ansvarlig kapital

Bankens ansvarlige kapital består i sin helhet av kjernekapital. Egenkapitalen framkommer slik (tall i tusen kroner):

Spesifikasjon av endring i egenkapitalen	Eierandels- kapital	Overkurs- fond	Utjevnings- fond	Grunnfonds- kapital	Gavefond	Sum egenkapital
Egenkapital per 31.12.2014	657.664	1.876	102.926	1.268.164	0	2.030.630
Emisjon 2015	18.000					18.000
Estimatavvik pensjon			6.186	10.052		16.238
Årets resultat			63.391	103.002		166.393
Avsatt til gaver/utbytte			-20.000	-4.500		-24.500
Sum egenkapital per 31.12.2015	675.664	1.876	152.503	1.376.718	0	2.206.761

Eierandelskapitalen eies av Sparebankstiftelsen Telemark - Grenland og Sparebankstiftelsen Telemark- Holla og Lunde med en halvpart hver.

Ansvarlig kapital og kapitaldekning framkommer slik (tall i tusen kroner):

Ansvarlig kapital	Kapitaldekning	
	31.12.2015	31.12.2014
Innskutt egenkapital	677.540	659.540
Opptjent egenkapital	1.529.221	1.371.090
Egenkapital	2.206.761	2.030.630
Verdijusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse	-1.124	-1.219
Goodwill og utsatt skattefordel	-3.642	-4.162
Direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor	-387.157	-225.769
Ren kjernekapital	1.814.839	1.799.481
Fondsobligasjon		75.000
Direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor		-75.000
Kjernekapital	1.814.839	1.799.481
Tilleggs kapital utover kjernekapital		
Tidsbegrenset ansvarlig kapital		
Direkte og indirekte investeringer i selskaper i finansiell sektor		
Tilleggs kapital	-	-
Ansvarlig kapital	1.814.839	1.799.481

Banken hadde en fondsobligasjon på 75 millioner kroner med call i 2015.

Risikovektet balanse	31.12.2015	31.12.2014
Lokale og regionale myndigheter	6.948	4.601
Institusjoner	256.808	417.827
Foretak	1.662.580	1.198.101
Massemarked	1.265.854	2.724.635
Pantesikkerhet i eiendom:		
- Pantesikkerhet i boligeiendom	4.615.800	3.903.571
- Pantesikkerhet i næringsseiendom	1.900.587	1.303.338
Forfalte engasjementer	78.939	84.203
Obligasjoner med fortrinnsrett	50.706	47.577
Andeler i verdipapirfond	5.222	5.222
Øvrige engasjementer inkl utsatt skatt	166.653	165.880
Sum kredittrisiko	10.010.096	9.854.955
Operasjonell risiko	797.308	707.713
Risiko for svekket kredittverdighet for motpart (CVA)	14.303	2.250
Risikovektet balanse	10.821.707	10.564.919
Ren kjernekapitaldekning	16,8 %	17,0 %
Kjernekapitaldekning	16,8 %	17,0 %
Kapitaldekning	16,8 %	17,0 %

2.2 Pilar 2: Intern risiko- og kapitalvurderingsprosess – ICAAP

Sammendrag av ICAAP beregningene per 30. september 2015 (tall i tusen kroner).

	Pilar 1	Pilar 2 tillegg	Kommentarer
Total Pilar 1:			
Kredittrisiko	1.123.719		Beregningsgrunnlag 10.215.000
Markedsrisiko	-		Handelsportefølje tilfredstiller ikke kap dekningsforskiiftens krav til handelsportefølje § 31-5
Operasjonell risiko	95.985	-	Beregningsgrunnlag 872.595
Konsentrasjonsrisiko (total):		58.123	
- Enkeltforetak		37.751	Modell GA
- Sektor		14.298	Modell HHI
- Annen konsentrasjon		6.074	Geografi - egen beregning
Markedsrisiko i bankporteføljen:		101.273	
- Aksjekursrisiko		16.273	Rammer i styringsdok
- Renterisiko		25.000	Rammer i styringsdok
- Spread-risiko		60.000	Rammer i styringsdok
- Valutarisiko		-	
Risiko pensjonsforpliktelse		20.041	Modell - egne beregninger som funksjon av rentefall
Andre P 2 tillegg:		7.375	
- Likviditetsrisiko		-	
- Eierrisiko		7.375	Markedsverdimodell samt egne beregninger
- Forretningsrisiko		-	
- Systemrisiko		-	
- Gjeldsoppbygging		-	
- Overføring/pantsettelse av aktiva		-	
Evt. planleggingsbuffer		-	
Total P2 kapitaltillegg		186.812	
Beregningsgrunnlag Pilar 1		11.056.027	
Total P2 kapitalbehov i % av beregningsgrl P1		1,69 %	
Total kapitalbehov	1.219.704	1.406.516	

NB: Pilar I beregningene er minimumkrav 8 + gjeldende bufferkrav 3 = 11 %

Pilar 2-tillegget er beregnet til 1,69 prosent av beregningsgrunnlaget for Pilar 1.

2.2.1 Prosess

Styret har ansvaret for ICAAP prosessen i banken, og beslutter risikotoleranse, kapitalbehov og kapitalplan. Risiko og kapitalvurderingsprosessen skal sikre at banken har en strukturert og dokumentert prosess for vurdering av risikonivå og at kapitaldekningen er tilpasset bankens virksomhet og risikoprofil.

Proessen skal være fremoverskuende og basert på betryggende metoder og fremgangsmåter for måling av risiko. ICAAP er derfor en integrert del av bankens strategiprosess og er viktig beslutningsgrunnlag for:

- Strategi.
- Målbilde.
- Kapitalplan.

Hensikten med ICAAP prosessen er å vurdere risiko- og kapitalstyringen i banken, overordnede styringsparametere og styringsmål for risiko, samt kvaliteten på bankens rutiner.

Bankens prosesser knyttet til kapitalvurdering er basert på kvantifisering av risiko og beregning av kapitalbehov for de vesentlige risikoområdene.

Kvantitative analyser av risikoer suppleres med kvalitative vurderinger.

Sentralt i vurderingen av bankens langsiktige kapitalbehov og kapitalbuffer er scenarioanalyser av forventet økonomisk utvikling og stresstest scenarier.

Utgangspunktet for risiko- og kapitalvurdering er mål og ambisjoner fastsatt i bankens strategiplan og øvrige styringsdokumenter.

Med utgangspunkt i økonomiske utviklingstrekk utarbeides det scenarioer for fremtidig økonomisk utvikling. Det utarbeides scenarioer for forventet utvikling samt stress scenario basert på en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur.

Scenarioanalysen beregner effektene på resultat, balanse, kapital, likviditet samt ulike nøkkeltall over en 3 års periode.

Analyse av enkeltrisikoen vil, sammen med scenarioanalysene og andre vurderinger, danne grunnlag for hvilken kapital og kapitalbuffer banken bør ha.

ICAAP gjennomføres minimum en gang i året. Ved vesentlige endringer i eksterne eller interne rammebetingelser og forutsetninger, metoder eller andre forhold som vil påvirke kapitaldekningen, oppdateres ICAAP.

2.2.2 Vurdering av risiko og kapitalbehov

Tabellen under viser hvilke risikoer som inngår i bankens ICAAP og hvilke metoder som benyttes for beregning av risiko og kapital.

Risiko	Risikokategorier	Beregningsmetode		
Kredittrisiko	Motpartsrisiko	Standardmetoden		
	Risiko utover Standardmetoden	Egne beregninger		
	Konsentrasjonsrisiko	Bransje - Herfindahl-Hirschman Index	Store eng. - Granularity Adjustment Geografi - Egne vurderinger	
		Restrisiko		Boligprisfall, egne beregninger
		Konjunkturbuffer		Forskjellen mellom beregnet kapital i dag og nødvendig kapital i en nedgangskonjunktur
	Buffer knyttet til vekst	Beregnet økning i kredittrisiko tilsvarende budsjettert vekst		
Markedsrisiko	Aksjer, renter og valuta	Standardmetoden		
	Risiko utover Standardmetoden	Egne beregninger		
Operasjonell risiko	Ekstern, personell, rutiner mv	Basismetoden		
Likviditetsrisiko	Finansieringskostnad	Historiske tall for økte refinansieringskostnader fra finanskrisen		
Forretningsrisiko	Uventet svikt i inntekt/kostnad	Egne beregninger		
Eierrisiko	Aksjer	Eventuell kapitaltilførsel, underskudd fra drift eller avviklingskostnader		
	Eiendommer	Realisasjonsverdi ift bokført verdi		
Annen risiko		Egne vurderinger og beregninger		

Med bakgrunn i kvalitative vurderinger samt modeller og metoder skissert over, identifiseres og beregnes risiko og kapitalbehov for de ulike risikoer.

2.2.3 Kapitalmål

Resultater fra ICAAP prosessen gir føringer for risikotoleranse, kapitalbehov og de risikostrategier som vedtas av styret.

Gjennom ICAAP prosessen verifiseres det at:

- Banken har tilstrekkelig kapital til å tilfredsstillere regulatoriske krav og interne styringsmål til kjernekapitaldekning, kapitaldekning og kapitalbuffer.
- Banken har tilstrekkelige kapital og kapitalbuffer til å gjennomføre planlagt budsjett og strategiske tiltak uten at soliditetsmålet er truet.
- Banken i bunnen av en alvorlig, men realistisk nedgangskonjunktur har en soliditet som ligger over regulatoriske minstekrav og interne styringsmål, og at det med stor grad av sannsynlighet kan gjennomføres tiltak for å bringe soliditeten tilbake til styringsmålene.

Ved utgangen av 2015 er bankens kapitaldekning 16,8 prosent. Ren kjernekapitaldekning er tilsvarende. Banken har følgende kapitalplan / -strategi:

- Ha et kapitalnivå som tilfredsstillere markedets forventninger til banken.
- Minimum har ren kjernekapitaldekning på 14,5 prosent.
- Mål om 16 prosent ren kjernekapitaldekning ved utgangen av 2016.
- Mål om 18 prosent kapitaldekning ved utgangen av 2018. Kapitaldekningskravet kan dekkes enten gjennom ordinær drift (tilbakeholdt overskudd) og/eller hybrid/tilleggs kapital.

3 RISIKO- OG KAPITALSTYRING

Risiko- og kapitalstyringen skal støtte opp under bankens strategiske utvikling og måloppnåelse, samt sikre soliditet og utøvelse av forsvarlig formuesforvaltning. Dette skal oppnås gjennom:

- En organisasjonskultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risikostyring.
- En god forståelse av hvilke risikoer som driver inntjeningen.
- Tilstrebe en optimal kapitalanvendelse innenfor vedtatte forretningsstrategi.
- Unngå at uventede enkelthendelser skal kunne skade bankens finansielle stilling i alvorlig grad.

3.1 Elementer i risiko- og kapitalstyringen

3.1.1 Risikogrupper

Sparebanken Telemark skal ha og har en moderat risikoprofil. Banken har som målsetting å opprettholde en god soliditet for å sikre en langsiktig god tilgang til innlån fra kapitalmarkedene.

Banken eksponeres for ulike typer risiko, og de viktigste risikogruppene er:

Kredittrisiko: Risiko for tap som følge av kundens/motparts manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser.

Markedsrisiko:	Risikoen for tap som skyldes endringer i observerbare markedsvariabler som renter, valutakurser og verdipapirmarkeder. Risikoen for endringer i verdipapirpriser som skyldes endringer i generelle kredittpriser blir også regnet som markedsrisiko og benevnes kursrisiko.
Operasjonell risiko:	Risiko for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil eller eksterne hendelser.
Likviditetsrisiko:	Risikoen for at banken ikke er i stand til å refinansiere sin gjeld eller ikke har evnen til å finansiere økninger i eiendeler uten vesentlige ekstrakostnader.
Forretningsrisiko:	Risikoen for uventede inntekts- og kostnadssvingninger som følge av endringer i eksterne forhold som markeds situasjonen eller myndighetenes reguleringer.
Strategisk risiko:	Risikoen for tap som følge av feilslåtte strategiske satsinger.
Eierisiko:	Risikoen for at Sparebanken Telemark blir påført negative resultater/tap fra eierposter i strategiske eide selskaper og/eller må tilføre ny egenkapital til disse selskapene. Strategiske eierselskaper defineres som selskaper hvor Sparebanken Telemark har en vesentlig eierandel og innflytelse.
Omdømmerisiko:	Risiko for svikt i inntjening og kapitaltilgang på grunn av sviktende tillit og omdømme i markedet, det vil si hos kunder, motparter og myndigheter.
Compliance risiko:	Risiko for at banken pådrar seg offentlige sanksjoner/bøter, økonomiske tap eller svekket omdømme som følge av manglende etterlevelse av lover og forskrifter.

3.1.2 Organisering og organisasjonskultur

Sparebanken Telemark er opptatt av å ha en sterk organisasjonskultur som kjennetegnes av høy bevissthet om risikostyring. Organisasjonskulturen omfatter ledelsesfilosofi og menneskene i organisasjonen med deres individuelle egenskaper som integritet, verdigrunnlag og etiske holdninger. En mangelfull organisasjonskultur kan vanskelig kompenseres med andre kontroll- og styringstiltak. Sparebanken Telemark har derfor etablert et tydelig verdigrunnlag og etiske retningslinjer som er godt kommunisert og gjort kjent i hele organisasjonen.

3.1.3 Kontroll- og styringsstruktur

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risiko- og kapitalstyring er bankens rammeverk basert på ulike elementer som reflekterer måten styret og ledelsen styrer banken på.

Styret har ansvaret for å påse at banken har en forsvarlig ansvarlig kapital og likviditet ut fra vedtatt risikoprofil og myndighetspålagte krav. Styret fastsetter de overordnede målsettingene relatert til risikoprofil og avkastning. Styret fastlegger videre de overordnede rammer, fullmakter og retningslinjer for risikostyringen i banken.

Administrerende banksjef har ansvaret for den overordnede risikostyringen. Det betyr at administrerende banksjef er ansvarlig for at det implementeres effektive risikostyringssystemer i banken, og at risikoeksponeringen overvåkes. Administrerende banksjef er videre ansvarlig for delegering av fullmakter og rapportering til styret.

Avdeling for risikostyring rapporterer til administrerende banksjef. Avdelingen har ansvaret for videreutviklingen av rammeverket for risikostyring inkludert risikomodeller og risikostyringssystemer. Avdelingen er videre ansvarlig for uavhengig oppfølging og rapportering av risikobildet, samt å følge opp at banken etterlever gjeldende lover og forskrifter.

Internrevisjon er styrets redskap for overvåking av at risikostyringen er målrettet, effektiv og fungerer som forutsatt. Internrevisor rapporterer til styret. Internrevisjonens rapporter og anbefalinger knyttet til forbedringer i bankens risikostyring blir løpende gjennomgått og implementert.

3.1.4 Strategisk målbilde

Sparebanken Telemark har som mål å fremstå innovativ og fremtidsrettet i markedet.

Økt kundefokus, god kunderådgivning, kapasitet og vilje til å gi rask og god respons skal være førende for den daglige driften i hele banken. Utviklingen går i retning av at kundene blir mer og mer digitale. Det betyr at banken må bygge sin kompetanse rundt kunder som i stor grad benytter ny teknologi. Da vil også relasjonene som hver enkelt medarbeider har til sine kunder være viktig.

3.1.5 Godtgjørelsesordninger

Styret har gitt retningslinjer og rammer for lønn og andre former for godtgjørelser til alle ansatte. Retningslinjene skal bidra til å fremme og gi incentiver til god styring av og kontroll med virksomhetens risiko, motvirke for høy risikotagning og bidra til å unngå interessekonflikter.

Banken har en generell ordning for variabel godtgjørelse som defineres inn under pkt 3: Unntak i Finanstilsynets rundskriv 15/2014 av 01.12.2014 «Godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond». Ordningen omfatter hele banken og gir ikke incentiveeffekt når det gjelder overtakelse av risiko.

Banken har en generell ordning innenfor følgende kriterier:

- Omfatter alle ansatte.
- Er basert på generelle kriterier og innebærer ikke skjønn i forhold til enkeltansatte.
- Skal ikke gi incentiveeffekt når det gjelder overtagelse av risiko.
- Skal utgjøre maksimalt 1,5 ganger månedslønn per ansatt per år.

For tiden har banken ikke ordninger for variabel lønn.

3.1.6 Risikoidentifikasjon

Prosesen for risikoidentifikasjon er fremoverskuende og dekker alle vesentlige risikoområder til banken. Prosessen gjennomføres minimum årlig og er en integrert del av bankens strategi- og budsjettprosess.

3.1.7 Risikoanalyse

Det gjennomføres analyser av risikoene som er identifisert for å forstå risikoens egenskaper med tilhørende årsaksmekanismer. Alle vesentlige risikoer er i den utstrekning det er mulig kvantifisert gjennom forventet tap og behovet for økonomisk kapital. Kvantifisering skal i størst mulig grad være

basert på anerkjente og betryggende metoder og fremgangsmåter for måling av risiko. Slike statistiske modeller benyttes som et supplement til de beregninger som følger av at banken er en Standardbank. Risikoanalysen skal også sikre at det foretas en kvalifisert og strukturert vurdering og dokumentering av de etablerte kontroll- og styringstiltakene.

For de områder hvor effekten av de etablerte kontroll- og styringstiltakene ikke vurderes som tilfredsstillende implementeres det forbedringstiltak.

3.1.8 Kapitalstyring/kapitalallokering

Sparebanken Telemark har iverksatt arbeid med å analysere forholdet mellom egenkapitalavkastning og krav til avkastning på økonomisk kapital. Avkastningen på kapital vil være et av de viktigste strategiske resultatmålene i den interne styringen av Sparebanken Telemark fremover.

3.1.9 Finansielle prognoser og stresstesting

Med utgangspunkt i det strategiske målbildet og strategiplanen utarbeides det en framskrivning av forventet finansiell utvikling for de neste tre årene. I tillegg gjennomføres det en framskrivning av en situasjon med et alvorlig økonomisk tilbakeslag i økonomien.

Hensikten med prognosene og stresstesting er å identifisere forhold som kan påvirke risikobildet og kapitaldekningen i negativ retning. Stresstestene skal omfatte alle vesentlige deler av risikobildet, og skal inkludere en vurdering av betydningen for bankens soliditet.

Stresstestene skal representere forhold som vil kunne inntreffe fra tid til annen, og som Sparebanken Telemark bør ta høyde for under hensynet til langsiktig drift. Vurdering og fastsettelse av nødvendig kapitalbehov inngår i en samlet risikovurdering, sammen med vurdering av fremtidige vekstplaner og strategier.

3.1.10 Rapportering og oppfølging

Alle ledere i banken er ansvarlig for den daglige risikostyringen innenfor sitt eget ansvarsområde, og de skal til enhver tid påse at risikoeksponeringen er innenfor de rammer som er besluttet av styret eller administrerende banksjef. Bankens overordnede risikoeksponeringer og -utvikling følges opp gjennom periodiske risikorapporter til ledelsen og styret. Overordnet risikoovervåking og rapportering foretas av avdeling for risikostyring.

4 INFORMASJON OM RISIKOGRUPPENE

4.1 Kredittrisiko

4.1.1 Styring og Kontroll

Kredittrisikoen styres gjennom bankens overordnede strategi, kredittpolicy, bevilgningsreglement og kredittbehandlingsrutiner.

Styret gjennomgår årlig styringsdokumentene for utlånsvirksomheten. Gjennom styringsdokumentene defineres kredittpolicy og det fastsettes overordnede mål og rammer for eksponering knyttet til portefølje, bransje og enkeltkunder. Samlet danner dette grunnlaget for fastsettelse av ønsket risikoprofil.

Bankens risikoeksponering følges opp ved hjelp av bankens porteføljestyringssystem. Den risikomessige utviklingen i porteføljen følges opp månedlig, med særlig vekt på utviklingen i risikoklassifisering (migrering), beregning av forventet tap, økonomisk kapital og risikjustert avkastning.

4.1.2 Modellbeskrivelse og anvendelse

Bankens kredittrisiko vurderes utover Pilar I vektene også gjennom bruk av modeller utviklet av KFK¹. Kredittrisikomodellen er i utgangspunktet utviklet for IRB godkjente banker, men gir oss god innsikt i utvikling på sentrale risikoparametre.

Kredittrisikoen i utlånsporteføljen er kapitalbehovsvurdert med utgangspunkt i modellens beregning av misligholdssannsynlighet (PD), forventet tap (EL), tap gitt mislighold (LGD) og uventet tap (UL).

Risikomodellene som ligger til grunn for risikostyringssystemene tar utgangspunkt i statistiske beregninger, og er under kontinuerlig videreutvikling og testing. Modellene baserer seg på tre komponenter:

1. *Sannsynlighet for mislighold (PD)*. Kundene blir klassifisert i misligholdsklasser ut fra sannsynligheten for at kunden skal misligholde sine forpliktelser i løpet av en 12 måneders periode. Et engasjement anses som misligholdt dersom:
  - et krav er forfalt med mer enn 90 dager og beløpet er over kr. 1.000, eller
  - banken har grunn til å anta det er sannsynlig at debitor ikke klarer å tilbakebetale (fullt ut) i henhold til sine forpliktelser, eksempelvis:
    - banken foretar nedskrivning på grunn av svekket kredittverdighet,
    - banken avhender en fordring til underkurs som følge av svekket kredittverdighet,
    - banken gir som følge av betalingsproblemer hos motparten betalingsutsettelse eller ny kreditt til betaling av termin, eller avtaler endringer i rentesatsen eller andre avtalevilkår,
    - det er begjært åpning av gjeldsforhandling, konkurs eller offentlig administrasjon hos motparten, eller det er innledet frivillig gjeldsforhandling,
    - banken antar av andre grunner at forpliktelsen ikke vil bli oppfylt.

Sannsynligheten for mislighold beregnes på grunnlag av historiske dataserier for finansielle nøkkeltall knyttet til inntekt og tæring, samt ikke finansielle kriterier som atferd og alder. For å gruppere kundene etter misligholdssannsynlighet, benyttes det 9 misligholdsklasser (A – I).

---

¹ SpareBank 1-alliansens Kompetansesenter for kredittmodeller

Tabellen nedenfor viser intervallene for misligholdssannsynligheten for hver av misligholdsklassene.

Misligholds klasse	Nedre grense	Øvre grense
A	-	0,10 prosent
B	0,10 prosent	0,25 prosent
C	0,25 prosent	0,50 prosent
D	0,50 prosent	0,75 prosent
E	0,75 prosent	1,25 prosent
F	1,25 prosent	2,50 prosent
G	2,50 prosent	5,00 prosent
H	5,00 prosent	10,00 prosent
I	10,00 prosent	99,99 prosent
J	99,99 prosent	100 prosent
K	100 prosent	100 prosent

Risikoklassene J og K er for kunder med misligholdte og/eller nedskrevne engasjement.

- Forventet eksponering ved mislighold (EAD):* Dette er en beregnet størrelse over hvor stor den forventede eksponeringen er hvis en kunde går i mislighold.
- Tap ved mislighold (LGD):* Dette er en vurdering av hvor mye banken vil tape dersom kunden misligholder sine forpliktelser. Vurderingen tar hensyn til de sikkerhetene kundene har avgitt, og de kostnadene banken har ved å drive inn misligholdte engasjement. Disse størrelsene fastsettes på bakgrunn av erfaringer over tid. Det benyttes sju klasser (1 – 7) for klassifisering etter tapsgrad ved mislighold.

De tre overnevnte komponentene danner også grunnlaget for bankens porteføljeklassifisering og statistisk baserte beregninger av forventet tap og behovet for risikojustert kapital.

Porteføljeklassifiseringen har som formål å gi informasjon om nivået og utviklingen i den samlede kredittrisikoen i totalporteføljen, og porteføljen er derfor delt inn i fem risikogrupper - henholdsvis laveste, lav, middels, høy og høyeste risiko. Inndelingen i risikogrupper foretas på grunnlag av statistisk beregning av hvert enkelt engasjements forventede tap, basert på engasjementets sannsynlighet for mislighold, eksponering ved mislighold og dets tapsgrad ved mislighold.

4.1.3 Porteføljinformasjon

4.1.3.1 Brutto utlån, garantier og ubenyttede bevilgninger - fordelt på næring (tall i tusen kroner)

2015	Brutto utlån	Ubenyttede kreditter	Garantier	Sum engasjement
Primærnæringer	136.710	16.890	1.074	154.674
Bygg og anlegg	197.536	41.039	21.463	260.038
Varehandel, hotell og restaurant	326.240	77.800	70.362	474.402
Transport og kommunikasjon	216.743	35.886	21.988	274.617
Eiendomsdrift	2.624.698	125.961	91.705	2.842.364
Eiendomsdrift borettslag	1.490.610	110.646	0	1.601.256
Tjenesteytende næring	525.967	49.400	28.135	603.502
Finansiell og offentlig sektor	81.277	22.491	2.515	106.283
Øvrige næringer	332.682	29.051	3.890	365.623
Sum bedriftsmarkedet	5.932.463	509.164	241.132	6.682.760
Personmarked	11.866.170	762.384	6.198	12.634.752
Sum brutto engasjement	17.798.633	1.271.548	247.331	19.317.512
Utlån overført til boligkreditt	6.770.783	0	0	6.770.783
Brutto engasjement inkl. boligkreditt	24.569.416	1.271.548	247.331	26.088.295

4.1.3.2 Brutto utlån fordelt på geografiske områder

Porteføljen er i all hovedsak konsentrert om bankens markedsområder i Telemark. Figuren viser brutto utlån i prosent fordelt på bankens primærområder og landet for øvrig. (tall i tusen kroner):

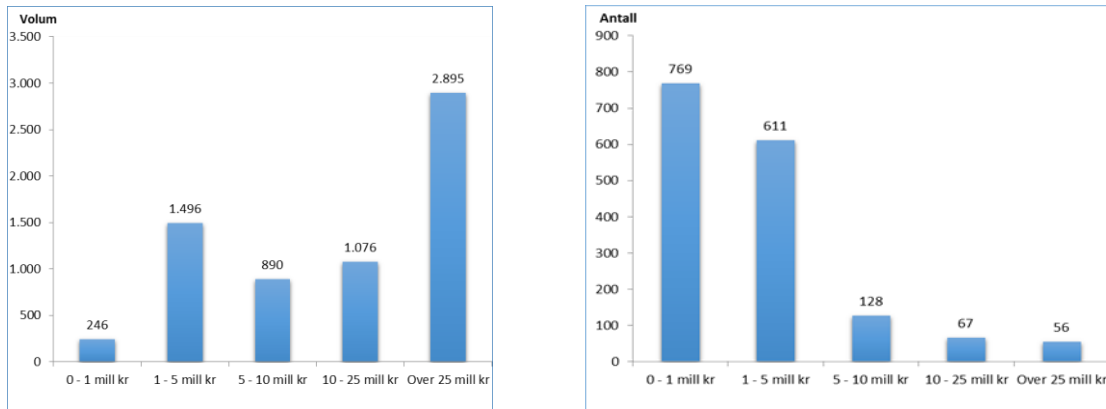
Utlån og garantier fordelt på geografisk område		Brutto utlån		Garantier	
		2015	2014	2015	2014
Grenland *	66 %	11.825.200	11.338.645	217.355	236.993
Midt og Øst Telemark **	16 %	2.825.608	2.695.820	14.890	16.335
Øvrige Telemark	2 %	345.719	293.504	6.499	3.459
Utenfor Telemark	16 %	2.802.107	2.323.108	8.587	7.382
Sum utlån og garantier fordelt på geografiske områder	100 %	17.798.633	16.651.076	247.331	264.169

* Grenland består av kommunene Skien, Porsgrunn, Bamble og Siljan.

** Midt og Øst Telemark består av kommunene hvor banken er representert; Bø, Notodden, Sauherad og Nome.

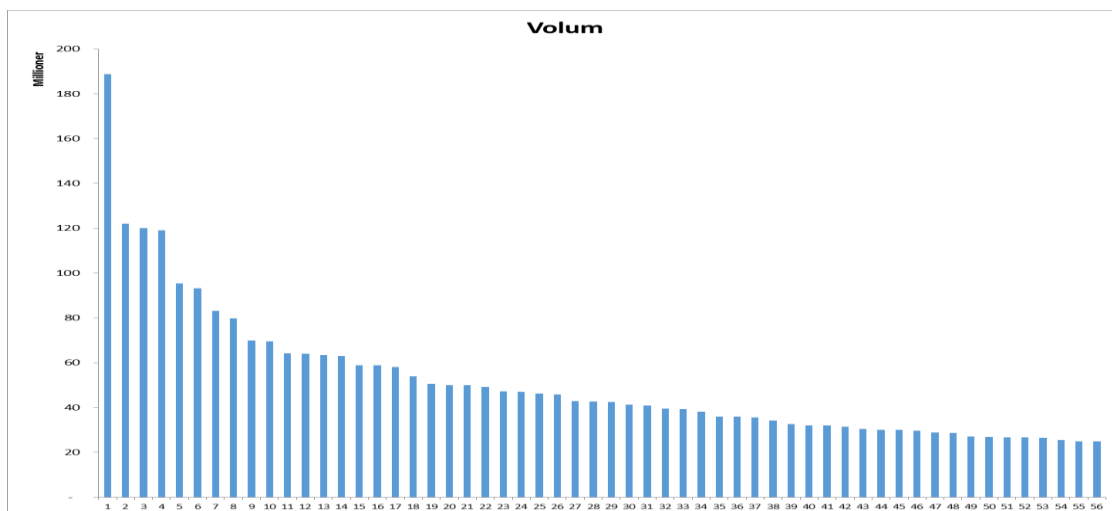

4.1.3.3 Brutto utlån til bedriftsmarkedet (BM) fordelt etter engasjement størrelse

Grafen viser utlån til BM gruppert etter volum. Grafen viser antall kunder i volumgruppene.

Fordelingen viser at banken har 56 kunder med engasjement over 25 millioner kroner, sortert etter størrelse. Det utgjør til sammen ca 2,9 milliarder kroner, om lag 44 prosent av totale utlån til BM.

Av disse kundene er det 18 borettslag (ca. 793 millioner kroner) og ett konserninternt selskap (ca 30 millioner kroner).

4.1.3.4 Sikkerheter

Samlet engasjementsbeløp og andelen sikret med pant (tall i tusen kroner).

Sikkerhets-klasse	Realisasjonsverdier	% andel	Sikkerhetsgrad i %
1	4.531.782	25 %	over 120%
2	4.929.728	27 %	120 - 100%
3	5.463.619	30 %	100 - 80%
4	2.369.168	13 %	80 - 60%
5	754.150	4 %	60 - 40%
6	132.859	1 %	40 - 20%
7	11.157	0 %	20 - 0%
	18.192.462	100 %	

Banken benytter sikkerheter for å redusere kredittrisikoen. Sikkerheter kan være i form av fysisk sikkerhet, kontantdepot eller avtalt motregning. Fysisk sikkerhet skal som hovedregel være forsikret og kan for eksempel være bygninger, boliger, driftsmidler og/eller varelager. Sikkerhetens verdi fastsettes til virkelig verdi med forhåndsbestemt % -fradrag avhengig av type sikkerhet. Ved vurdering av sikkerhetens verdi legges i utgangspunktet til grunn en forutsetning om fortsatt drift, med unntak for de tilfeller det allerede er foretatt en nedskrivning.

Omlag 95 prosent av utlånsporteføljen er klassifisert innenfor de 4 beste sikkerhetsklassene. Sikkerhetsgrad er realisasjonsverdien (RE verdi) dividert med lånets størrelse.

4.1.3.5 Brutto utlån fordelt etter risikoklasser

Risikogruppe	Brutto utlån inkl ubenyttede kreditter		Garantier	
	2015	2014	2015	2014
Svært lav	52 %	49 %	24 %	19 %
Lav	14 %	14 %	5 %	8 %
Middels	26 %	24 %	57 %	58 %
Høy	2 %	5 %	4 %	3 %
Svært høy	5 %	5 %	7 %	7 %
Misligholdte og nedskrevne eng.	2 %	2 %	3 %	4 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %

Den underliggende kredittrisikoen har vært relativt stabil de siste årene.

4.1.3.6 Brutto utlån - risikovektet

Oppstillingen viser brutto utlån etter kategoriene rapportert i Pilar 1. Lån med pant i boligeiendom er definert som lån innenfor 80 prosent av eiendomsverdi. Under kategorien - foretak - rapporteres lån over 1 millioner euro. Kategorien massemarked inneholder foretak med lån under 1 millioner euro og lån med pant i bolig ut over 80 prosent av eiendomsverdien.

Brutto utlån - 31 12 2015 risikovektet (Pilar I) (beløp i 1.000 kr)	Risikovekt	Brutto utlån		Risikovektet brutto utlån	
		Beløp	% andel	Beløp	% andel
Pantesikkerhet eiendom	35 %	15.245.258	80,5 %	6.393.509	68,9 %
Foretak	100 %	1.719.366	9,1 %	1.512.768	16,3 %
Forfalte engasjementer	100 - 150 %	77.532	0,4 %	78.940	0,9 %
Institusjoner	20 %	2.326	0,0 %	465	0,0 %
Massemarked	75 %	1.872.128	9,9 %	1.292.811	13,9 %
Lokale og regionale myndigheter	0 - 20%	30.000	0,2 %	2.551	0,0 %
Sum		18.946.610	100,0 %	9.281.044	100,0 %

4.1.3.7 Utvikling misligholdte og tapsutsatte engasjement siste 5 år (tall i tusen kroner)

Misligholdte engasjement:	2015	2014	2013	2012	2011
Brutto misligholdte engasjement	115.282	121.932	117.349	121.931	95.426
- individuelle nedskrivninger	37.073	33.290	29.744	29.112	13.306
Netto misligholdte engasjement	78.210	88.642	87.605	92.819	82.120

Øvrige tapsutsatte engasjement:	2015	2014	2013	2012	2011
Brutto tapsutsatte engasjement	178.379	195.121	163.685	175.076	155.736
- individuelle nedskrivninger	81.530	94.306	78.496	86.585	71.390
Netto tapsutsatte engasjement	96.849	100.816	85.189	88.491	84.346
Inntektsførte renter på nedskrevne lån	2.031	1.178	589	1.541	1.637

Aldersfordeling på misligholdte engasjement	2015	2014	2013	2012	2011
3 til 6 måneder	23.229	17.852	34.582	71.074	42.709
6 til 9 måneder	28.913	45.182	16.479	9.995	29.275
Over 9 måneder	63.140	58.898	66.288	40.862	23.442
Brutto misligholdte engasjement	115.282	121.932	117.349	121.931	95.426

4.1.3.8 Utvikling i nedskrivninger på utlån og garantier

Individuell nedskrivning for tap på enkeltengasjementer foretas når objektive bevis utløser et verdifall for banken. Individuell nedskrivning utgjør forskjellen mellom engasjementets bokførte verdi og nåverdien av neddiskontert kontantstrøm basert på effektiv rente på tidspunktet for førstegangs beregning av individuell nedskrivning. Dette innebærer at engasjementet gis høyeste risikoklasse.

Individuelle nedskrivninger reduserer engasjementets regnskapsførte verdi i balansen, og periodens endringer i vurdert verdi resultatføres som tap på utlån og garantier.

Gruppenedskrivning omfatter bankens vurdering av grunnlaget for verdifall på grupper av utlån med tilnærmet like risikoegenskaper. Her inngår også utlån vurdert for individuell nedskrivning, men hvor objektive bevis for verdifall ikke er påvist. Følgelig vurderes alle utlån med unntak for de som har vært gjenstand for individuell nedskrivning. Bankens modell for beregning av gruppevise nedskrivninger baserer seg på utlånsporteføljens migrasjon mellom de ulike risikoklassene.

Gruppenedskrivninger reduserer engasjementets regnskapsførte verdi i balansen, og periodens endringer i vurdert verdi resultatføres som tap på utlån og garantier.

Banken foretar kvartalsvis oppfølging av utlånsporteføljen for identifisering av kredittrisiko og vurderer i den sammenheng hvorvidt individuell nedskrivning må foretas.

Individuelle nedskrivninger (tall i tusen kroner)

Individuelle nedskrivninger	2015	2014
Individuelle nedskrivninger pr. 01.01	127.596	108.240
+ økte individuelle nedskrivninger i perioden	18.343	19.779
+ nye individuelle nedskrivninger i perioden inkl amortiseringseffekt	13.148	49.197
- periodens konstaterte tap, hvor det tidligere er foretatt ind.nedskrivninger	-15.403	-17.373
- tilbakeføring av individuelle nedskrivninger i perioden	-25.082	-32.247
Sum individuelle nedskrivninger	118.602	127.596

Det er kun foretatt individuelle nedskrivninger på utlån til og fordringer på kunder. De individuelle nedskrivningene fordeler seg som følger på bedrifts- og privatmarkedet;

Individuelle nedskrivninger på;	2015	2014
Bedriftsmarked	101.832	107.821
Personmarked	16.771	19.775
Sum individuelle nedskrivninger	118.602	127.596

Gruppenedskrivninger (tall i tusen kroner)

Gruppenedskrivninger	2015	2014
Gruppevise nedskrivninger pr. 01.01.	46.300	51.000
+ periodens endring i gruppevise nedskrivninger	3.700	-4.700
Gruppevise nedskrivninger pr. 31.12.	50.000	46.300
Gruppevise nedskrivninger fordelt på;	2015	2014
Bedriftsmarked	31.100	22.100
Personmarked	18.900	24.200
Sum gruppenedskrivninger pr. 31.12.	50.000	46.300

De gruppevise nedskrivningene er ikke tilordnet spesielle næringer, men avsatt ut i fra en total vurdering av engasjementene. Det er kun foretatt gruppenedskrivninger på utlån til og fordringer på kunder.

4.1.3.9 Periodens kostnadsført tap på utlån og garantier (tall i tusen kroner)

	2015	2014
Nye individuelle nedskrivninger	32.898	75.976
Reduserte individuelle nedskrivninger	-26.725	-39.561
Periodens endring i individuelle nedskrivninger	6.173	36.416
+/- periodens endring i gruppevise nedskrivninger	3.700	-4.700
+ periodens konstaterte tap som tidl. ikke er avsatt som nedskrivning	1.083	383
- periodens inngang på tidligere perioders kostnadsførte tap	-3.370	-1.697
+ nedskrivninger på overtatte eiendeler	0	0
+ periodens nedskrivning på garantier	1.305	1.140
Kostnadsført tap på utlån	8.891	31.541

4.2 Markedsrisiko

Markedsrisiko defineres som risikoen for tap som skyldes endringer i observerbare markedspriser på verdipapirer slik som renter, kredittverdighet, valuta- og verdipapirkurser. Renterisiko vil kunne oppstå som følge av løpetidsavvik mellom gjeld og eiendeler.

Markedsrisiko oppstår i hovedsakelig fra bankens finansaktiviteter (investeringer i obligasjoner, sertifikater, aksjer og valuta), og som følger av aktiviteter som utføres for å understøtte bankdriften.

Markedsrisikoen måles og overvåkes på bakgrunn av rammer som er vedtatt av styret. Rammene gjennomgås og fornyes på årlig basis. Sparebanken Telemark sin markedsrisikoeksponering er lav.

Markedsrisikoen måles basert på tre ulike risikofaktorer:

- Eksponering.
- Risikospredning.
- Markedslikviditet.

4.2.1 Styring og kontroll

Markedsrisikoen måles og overvåkes på bakgrunn av rammer som er vedtatt av styret. Rammene gjennomgås og fornyes på årlig basis. Risikoen kontrolleres hovedsakelig gjennom oppfølging av både risikoeksponeringer mot vedtatte rammer og løpende analyser av utestående posisjoner.

4.2.2 Modellbeskrivelse og anvendelse

Risikofaktoren - eksponering

Vurderingen for risikofaktoren eksponering tar utgangspunkt i stresstest scenarioer basert på definerte verdiendringer i aksje-, rente- og valutamarkedene:

- Et parallelt skift i rentekurven for bank- og verdipapirporteføljen på 2 prosentpoeng.
- Et fall i kredittpåslag på rentebærende verdipapirer med 200 basispunkter.
- Et fall i aksjemarkedene på 30 prosent.
- En endring i kursen på utenlandsk valuta med 10 prosent.

Risikofaktorene - risikospredning og markedslikviditet

Risikofaktorene risikospredning og markedslikviditet er basert på kvalitative vurderinger av risikoen i porteføljene. Vurderingen gir en klassifisering med følgende gradering og påslag i eksponering:

- Lav risiko (0 prosent).
- Moderat risiko (10 prosent).
- Betydelig risiko (30 prosent).
- Høy risiko (50 prosent).

Risikofaktoren risikospredning beskriver i hvilken grad bankens porteføljer har god risikospredning. Bankens porteføljer vurderes opp mot den teoretisk best mulige risikospredningen ("verdensindeksen"). Graden av avvik fra perfekt risikospredning, f.eks. i form av konsentrasjoner i enkelte land eller sektorer, bestemmer hvilken karakter som settes.

Risikofaktoren markedslikviditet beskriver i hvilken grad markedsrisikoen i bankens porteføljer kan avdekkes raskt uten at dette medfører tap. Bankens porteføljer vurderes opp mot den teoretisk best mulige markedslikviditeten. Graden av avvik fra perfekt markedslikviditet, f.eks. i form av posisjoner i unoterte verdipapirer eller store eierandeler i enkeltpapirer, bestemmer hvilken karakter som settes.

4.2.3 Renterisiko bankporteføljen og verdipapirporteføljen

Ved en endring i markedsrenten kan Sparebanken Telemark parallelt gjennomføre renteendringer for alle balanseposter knyttet til bankporteføljen (innskudd og utlån) og verdipapirporteføljen. En endring av markedsrenten vil ikke nødvendigvis gi en direkte økning eller reduksjon av bankens rentenetto. Renterisikoen vil få en umiddelbar endring for de aktiva- og passiva poster med rentebinding.

Pr 31.12.2015 hadde banken fastrenteutlån på 1.264 millioner kroner. Banken hadde ikke fastrenteinnskudd.

4.2.4 Kredittrisiko rentebærende verdipapirer

Kredittrisiko består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i rentebærende finansielle instrumenter, herunder derivater med renteinstrumenter som underliggende. Plasseringer i obligasjonsfond og pengemarkedsfond medregnes under vurderingen.

Sparebanken Telemark har en vedtatt ramme for kredittrisiko i rentebærende verdipapirer på 60 millioner kroner.

Kredittrisikoen er beregnet ut fra spreadutgang på 200 basispunkter for A vektete papirer. I vurderingen av risikofaktorene risikospredning og markedslikviditet foretas det påslag på 10 prosent i tapspotensialet som beregnes under eksponering.

4.2.5 Kursrisiko aksjer

Aksjerisiko består av markedsrisiko knyttet til posisjoner i egenkapitalinstrumenter, inkludert derivater med egenkapitalinstrumenter som underliggende element. Plasseringer i aksjefond og kombinasjonsfond medregnes under aksjerisikovurderingen.

Beholdning av aksjer i datterselskaper og tilknyttede selskaper holdes utenfor markedsrisikoberegningen. Risiko for disse postene beregnes under eierrisiko.

Risikofaktoren eksponering måles som størrelsen på tapspotensialet i et stresstestscenario hvor markedsverdien av aksjene faller med 30 prosent. I vurderingen av risikofaktorene risikospredning og markedslikviditet foretas det påslag på 10 prosent i tapspotensialet som beregnes under eksponering.

4.2.6 Valutarisiko

Bankens valutarisiko er knyttet til kontantbeholdningen i valuta og valutalån. Kontantbeholdningen er vurdert til omlag 2 millioner kroner og valutalån til kunder (tre stk.) til om lag 5 millioner kroner.

En eventuell valutarisiko betegnes som ubetydelig.

4.3 Operasjonell risiko

Operasjonell risiko er definert som risikoen for tap som følge av:

- Menneskelig svikt og utilstrekkelige kompetanse.
- Manglende kvalitet i arbeidsprosesser.
- Svikt i IKT-systemer.
- Svake verktøy og målstyring.
- Uklar policy, strategi eller rutiner.
- Kriminalitet og interne misligheter.
- Andre interne og eksterne årsaker.

4.3.1 Styring og kontroll

Operasjonell risiko er en risikokategori som fanger opp alt det vesentligste av kostnader forbundet med kvalitetsbrister i bankens løpende virksomhet. Identifisering, styring og kontroll av operasjonell risiko er en integrert del av lederansvaret på alle nivå. Lederens viktigste hjelpemiddel i arbeidet er faglig innsikt og ledelseskompetanse samt handlingsplaner, kontrollrutiner og gode oppfølgingsystemer. Et systematisk arbeid med risikovurderinger og styringstiltak bidrar til økt kunnskap og bevissthet om aktuelle forbedringsbehov i egen enhet.

Det er etablert en egen enhet som har ansvar for risikostyring og compliance. Denne enheten har ansvaret for den løpende uavhengige overvåkingen av den operasjonelle risikoen.

4.3.2 Modellbeskrivelse og anvendelse

Banken har en målsetting om å ha effektiv risikostyring og overvåking slik at hendelser forårsaket av operasjonell risiko ikke skal kunne skade bankens finansielle stilling i alvorlig grad.

- Det utføres årlig en risikoidentifikasjon, analyse og kvantifisering av operasjonell risiko i alle vesentlige forretnings- og støtteprosesser i banken. Dette inkluderer vurdering og oppfølging av handlingsplaner for identifisert risiko.
- Årlig utarbeides lederbekreftelser av risikostyringen i banken. Innenfor de enkelte fagområder (forretnings – og støtteprosesser) er det definert risikoer med tilhørende kontroll- og styringstiltak. Den enkelte leder gjør en vurdering av etterlevelse og kvalitetsnivå innen sitt ansvarsområde og rapporterer dette oppover i organisasjonen.
- Internrevisor foretar en vurdering av etterlevelsen og kvaliteten i intern kontroll arbeidet.

I taps- og hendelsesdatabase registreres uønskede hendelser.

4.3.3 Basismetode beregning

Med bakgrunn i overnevnte styrings- og kontrollhandlinger mener banken å ha tilfredsstillende kontroll. Det observeres ingen indikasjon på at bankens underliggende eksponering er større enn beregnet under *basismetoden*.

4.3.4 Godtgjørelsesområdet

Godtgjørelse til ledende ansatte, ansatte med arbeidsoppgaver av vesentlig betydning for bankens risikoeksponering og ansatte med vesentlige kontrolloppgaver, til sammen 8 personer, utgjør per 31.12.2015 (tall i tusen kroner): Lønn 9.437, naturalytelser 530, pensjonskostnad 2.154, lån 21.772.

4.4 Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at Sparebanken Telemark ikke er i stand til å refinansiere sin gjeld eller ikke har evnen til å finansiere nødvendige økninger i eiendeler uten vesentlige ekstrakostnader. Likviditetsrisiko antas å kunne oppstå som følge av en eller flere hendelser som medfører problemer for banken å refinansiere balansen. I utgangspunktet vurderes likviditetsrisiko slik at det synes vanskelig å kunne holde kapital for denne risikoen. Imidlertid vil den situasjon kunne oppstå at banken får refinansiert seg til en vesentlig høyere risikopremie. Likviditetsrisiko antas å være relativt kortvarig.

4.4.1 Styring og kontroll

Styringen av bankens finansieringsstruktur tar utgangspunkt i bankens overordnede likviditetsstrategi som blir gjennomgått og vedtatt av styret årlig. Likviditetsstrategien gjenspeiler bankens moderate risikoprofil.

Banken styrer sin likviditetsrisiko blant annet gjennom måltall for kundeinnskudd i forhold til brutto utlån, andel langsiktig kapitalmarkedsfinansiering, samt krav til lengden på den tidsperioden hvor banken skal være uavhengig av ny finansiering fra markedet. I praksis skjer likviditetsstyringen gjennom likviditetsprognoser, valg av løpetid på bankens innlån, inngåelse av avtaler om trekkrettigheter og deponering av verdipapirer mot låneadgang i Norges Bank.

Innskudd fra kunder er bankens viktigste finansieringskilde. Sparebanken Telemark hadde en innskuddsdekning på om lag 71 prosent ved utgangen av året. Banken har en ramme som sier at innskuddsdekningen skal være minimum 65 prosent, og med et mål på 75 prosent.

4.4.2 Likviditetsutvikling

Likviditeten i Sparebanken Telemark har vært tilfredsstillende i 2015. Første rapportering etter nytt regelverk CRD IV trådte i kraft per tredje kvartal i 2014 hvor banken rapporterer blant annet likviditetsbuffernøkkeltallet LCR (liquidity coverage ratio). Per 31. desember 2015 er det vedtatt at banker av vår størrelse minimum skal ha LCR på 70 prosent. Bankens beregnede likviditetsbuffer (LCR) var per 31. desember 2015 på 111prosent.

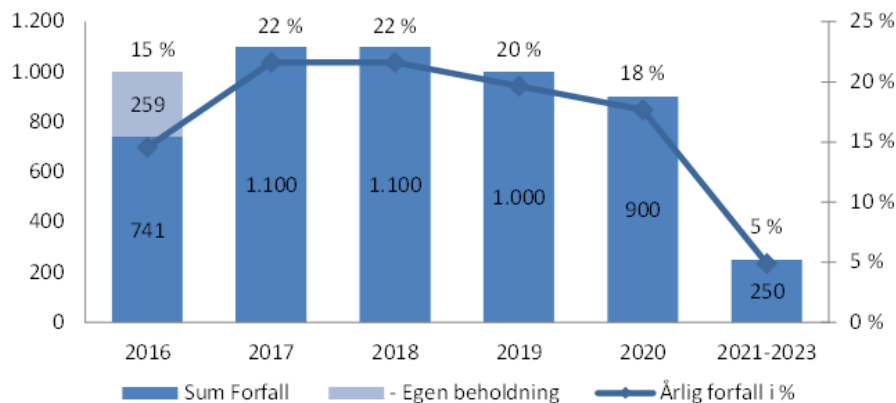
Gjennomsnittlig løpetid på langsiktig obligasjonsfinansiering var ved utgangen av 2015 på 2,7 år. Banken har også gjennom 2015 søkt å redusere likviditetsrisikoen ved å legge til rette for bruk av alternative finansieringskilder. Overføring av lån til SpareBank 1 Boligkreditt AS er fortsatt det viktigste tiltaket. Sparebanken Telemark hadde per 31. desember 2015 overført lån til en verdi av 6.771 millioner kroner til SpareBank 1 Boligkreditt AS (27,6 prosent av brutto utlån).

Banken skal i en ordinær driftssituasjon være uavhengig av ekstern finansiering i 12 måneder. Ved utgangen av 2015 hadde banken tilstrekkelig med likviditet og reserve til å fortsette sin aktivitet i over 12 måneder uten tilførsel av ekstern likviditet. Sensitivitetsanalyser i forhold til bankens likviditetsrisiko rapporteres periodisk til bankens styre og ledelse.

4.4.3 Forfallstruktur

Den eksterne fundingen pr. 31. desember 2015 har følgende forfallsstruktur;

4.5 Strategisk risiko

Strategisk risiko defineres som risikoen for uventede tap eller sviktende inntjening i forhold til prognoser knyttet til drift, vekstambisjoner, inntreden i nye markeder, nye forretningsområder, strategiske eierskap, eller oppkjøp/ fusjoner.

4.5.1 Forretningsrisiko

Forretningsrisiko defineres som risikoen for uventede inntekts- og kostnadssvingninger. Risikoen kan opptre i ulike forretnings- og eller produktsegmenter og være knyttet til konjunktursvingninger eller endret kundeatferd.

Forretningsrisikoen følges opp ved markedsanalyser av bankens priser på innskudd/utlån, kostnadsoppfølging, salgsbudsjetter PM / BM og øvrige forretningsområder, samt månedlig rapportering til ledelsen og styret av resultat og balanse. Ut fra dette mener banken å ha god kontroll på forretningsrisikoen.

Beregningene forutsetter svikt i netto renteinntekter på:

- 10 prosent ved middels tilbakegang.
- 20 prosent ved stor tilbakegang.

Videre er det beregnet svikt i salg og porteføljeprovisjon for «off balanse» produkter med:

- 3 - 15 prosent ved middels tilbakegang.
- 6 - 30 prosent ved stor tilbakegang.

Provisjonskostnader og andre driftskostnader er ikke redusert i noen av scenarioene.

4.5.2 Eierrisiko

Gjennom Samarbeidende Sparebanker AS (SamSpar) er Sparebanken Telemark medeier i Sparebank 1 Gruppen AS. Deltakelsen i Sparebank 1 -alliansen er et strategisk valg og et fundament for bankens videre utvikling.

Eierrisiko defineres som risiko for tap av innskutt kapital eller nødvendig påfyll av ny kapital i strategiske eierselskaper som følge av den risikoen som det enkelte selskap påtar seg i sin drift. Strategiske eierselskaper defineres som selskaper hvor Sparebanken Telemark har en vesentlig eierandel og vanlig innflytelse.

Vurderingen av kapitalbehov for strategiske eierposter er i all hovedsak beregnet ut fra markedsverdidbetragtninger. SamSpar har engasjert Thorbjørn Marthinsen, CRO i SpareBank 1 Gruppen, til å foreta en markedsvurdering av allianseselskapene. Han har foretatt en tradisjonell verdivurdering ut fra 3 ulike scenarier, basert på Pris/Bok beregning.

Banken har valgt å definere følgende selskap som strategiske eierselskaper:

- SpareBank 1 Gruppen AS (indirekte eierandel 1,52 prosent).
- SamSpar Bankinvest AS (BN Bank) (direkte eierandel 12,32 prosent).
- SpareBank 1 Boligkreditt AS (direkte eierandel 3,6 prosent).
- SpareBank 1 Næringskreditt AS (direkte eierandel 1,84 prosent).
- SpareBank 1 Kredittkort AS (direkte eierandel 4,18 prosent).
- SamSpar Utvikling DA (direkte eierandel 13,41 prosent).
- SpareBank 1 Finans Midt Norge AS (direkte eierandel 4,22 prosent).
- SpareBank 1 Markets AS (direkte eierandel 0,78 prosent).
- M Cash (Under oppkjøp/etablering) (forventet indirekte eierandel 1,52 prosent).
- Eiendomsmeqler 1 Telemark AS (direkte eierandel 56 prosent).
- Tufte Eiendom AS (direkte eierandel 100 prosent).
- Sparebankgården AS (direkte eierandel 100 prosent).

4.6 Andre forhold

4.6.1 Overføring av utlån til SpareBank 1 Boligkreditt AS

Alle lån, også de som er overført til boligkreditt, er med i beregningsgrunnlaget for kredittrisiko (uventet tap). Overflyttingen vil således ikke gjøre utslag i Pilar II beregningen for risikostjustert kapital.

Rammen for overføring til SpareBank 1 Boligkreditt er 35 prosent av brutto utlån, inkl. overført til boligkreditt. Bankens ledelse mener at overføring av ca. 35 prosent av utlånsporteføljen til boligkreditt er innenfor et akseptabelt nivå og vil ikke svekke bankens attraktivitetsverdi ifht. våre eksterne funding partnere.

Pr 30.09.2015 utgjorde porteføljen overført til boligkreditt 6.292 millioner kroner, som utgjør ca. 26 prosent av totale utlån.

4.6.2 Diversifiseringseffekter

Diversifiseringseffekten skal vise den risikoreducerende effekten banken oppnår ved å arbeide innen flere risikoområder hvor det ikke kan påregnes å medføre uventede tap samtidig. Samlet risiko er et resultat av den målte risiko på de ulike områder og graden av samvariasjon mellom de ulike risikoene.

Det regnes som sannsynlig at det finnes diversifiseringseffekter mellom risikopåslagene i banken kapitalberegninger, men det er for tiden ingen gode systemer som kan beregne størrelser på slike fradragseffekter.

Sparebanken Telemark har valgt en konservativ tilnærming og ikke tatt med eventuelle diversifiseringseffekter til fradrag ved utarbeidelse av samlet kapitalbehov.

4.7 CRD IV påvirkning for Sparebanken Telemark

EUs nye regelverk for kredittinstitusjoner og verdipapirforetak CRD IV (Capital Requirements Directive IV), ble vedtatt i juni 2013 og gjort gjeldende fra 1. januar 2014. I hovedsak består endringene av:

- Skjerpede krav til ansvarlig kapital.
- Strengere kapitalkrav ved innføring av ytterligere kapitalbuffer.
- Krav til uvektet kjernekapitalandel ("leverage ratio" (LR)).
- Kvantitative likviditetskrav knyttet til indikatorene Liquidity Coverage Ratio (LCR) og Net Stable Funding Ratio (NSFR). Krav til NSFR er ikke gjort gjeldende.
- Endret rapportering store engasjementer.

Rapportering på nye kapitaldekning er gjort gjeldende fra 3. kvartal 2014.

CRD IV påvirkning på bankens kapitaldekning

Det ble i 2014 gitt overgangsregler som nå fra 2015 delvis fases ut. For inneværende år reduseres kapitaldekningen som følge av overgangsordninger med 0,5 prosent. For 2016 vil den ytterligere reduseres med 0,3 prosent.

Som følge av nye regler for konsolidering av finansielle grupper vil bankens eierandel i allianseselskaper redusere kjerne- og kapitaldekningen i 2018.

Kapitaldekning 31.12.2014	CRD IV 30.09.15	CRD IV uten overgangsregel 30.09.2015
Ansvarlig kapital		
Eierandelskapital	677.540	677.540
Grunnfondkapital	1.371.090	1.371.090
Sum balanseført egenkapital	2.048.630	2.048.630
Fradrag AVA (Prudent valuation - verdipap)	-1.126	-1.126
Fradrag utsatt skattefordel og goodwill	-3.773	-3.773
Fradrag ansvarlig kapital i andre finansinstitusjoner	-344.517	-387.664
Ren kjernekapital (CET 1)	1.699.214	1.656.067
Fondsobligasjon	0	0
Fradrag ansvarlig kapital i andre finansinstitusjoner	0	0
Sum kjernekapital	1.699.214	1.656.067
Tilleggskapital utover kjernekapital		
Ansvalig lån (T2)		
Fradrag ansvarlig kapital i andre finansinstitusjoner		
Netto ansvarlig kapital	1.699.214	1.656.067
Risikovektet balanse	11.013.196	10.970.049
Ren kjernekapitaldekning	15,43 %	15,10 %
Kjernekapitaldekning	15,43 %	15,10 %
Kapitaldekning	15,43 %	15,10 %
Endring mot 31.03.15 i Ren kjernekapitaldekning	-0,53 %	-0,33 %
Endring mot 31.03.15 i kjernekapitaldekning	-0,53 %	-0,33 %
Endring mot 31.03.15 i kapitaldekning	-0,53 %	-0,33 %

Tabell 1 CRD IV påvirkning

Likviditetsindikator – LCR

Kravet til LCR innebærer at et foretak til enhver tid skal ha en likviditetsreserve på minst 100 prosent, det vil si at beholdning av likvide eiendeler minst skal tilsvare netto likviditetsutgang i en gitt stressperiode på 30 kalenderdager.

Foretakene kan innfase kravet til likviditetsreserve med 70 prosent fra og med 31. desember 2015, 80 prosent fra og med 31. desember 2016 og 100 prosent fra og med 31. desember 2017.

Fra 2016 til 2018 må banken, for å oppnå en LCR på 100 prosent, tilpasse verdipapirbeholdningen.

Virksomhetsstyring

Direktivet gir omfattende og detaljerte krav til styrets ansvar og oppgaver, herunder mer detaljerte krav til styrets fastsetting av mål og strategier, vurdering og rapportering av risiko samt evaluering av eget arbeid.

Når den nye finansforetaksloven trer i kraft fra 1. januar 2016, skal alle finansforetak ha risikoutvalg jf. lovens § 13-6, med mindre det er gjort unntak. Til nå har det ikke vært krav om eget risikoutvalg for banker med mindre enn 20 milliarder kroner i forvaltningskapital. I Sparebanken Telemark har samlet styre også fungert som risikoutvalg, mens styret har et eget revisjonsutvalg. Finanstilsynet har i rundskriv 13/2015 av 27.11.2015 bekjentgjort at alle finansforetak har frist til 1. juli 2016 med å opprette risikoutvalg.

Avsetning

Banken har valgt ikke å avsette ytterligere kapital for virkningen av CDR IV utover de bufferne som allerede ligger i ICAAP beregningene.